

Original research paper

Received: 10.12.2024

Accepted: 12.01.2025

**LITERÁRONYMÁ V HVIEZDOSLAVOVÝCH PRÓZACH
(EŽO VLKOLINSKÝ, GÁBOR VLKOLINSKÝ)**

Pavol Odaloš

ORCID: 0000-0003-2238-5434

*Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovenská republika
pavol.odalos@umb.sk***Abstract****Literaronyms in Hviezdoslav's Prose
(Ežo Vlkolinský, Gábor Vlkolinský)**

The aim of the study is to examine literaronyms in two Hviezdoslav's prose works. In Ežo Vlkolinský, a conflict of the landowner's son, Ežo Vlkolinský, with his mother, Esther Vlkolinská, is depicted. This conflict stems from the mother's opposition to the son's marriage to a peasant, Žofka Bocková. In Gábor Vlkolinský, the landowners Šimún and Tereza Vlkolinskí succumb to alcohol and their son Gábor marries into the peasant Blažek family. Onymically, the story focuses at Vlkolín and the two families of Vlkolinský landowners. Landowning families tended to name family members with names of Hebrew origin, thus distinguishing themselves from peasant families. The vernacular Slovak onymy of both epics is filled with the names of villagers, landscape names, names of festivals and folk songs. The non-Slovak Hungarian onymy was related only to the anthroponymy used to refer to lords. P. O. Hviezdoslav captured the atmosphere of the Slovak village at the end of the 19th century in the above-mentioned onymic manner.

Keywords: Hviezdoslav, literary nouns, Ežo Vlkolinský, Gábor Vlkolinský

Kľúčové slová: Hviezdoslav, literárnymá, Ežo Vlkolinský, Gábor Vlkolinský

Vstupné informácie

Zámerom textu je predstaviť literárne vlastné mená (literárnymá) v dvoch epic-kých dielach Pavla Országha Hviezdoslava, ktoré boli uverejnené v Zlatom fonde slovenskej literatúry Hviezdoslav III [1973], v próze Ežo Vlkolinský (s. 225–354) a v próze Gábor Vlkolinský (s. 355–541). Z uvedenej knihy budeme uvádzať ukážky textu s použitými onymami vždy s uvedením strany výskytu literárnyma.

Výskumy literárnych oným v jednotlivých slovanských onomastikách sa väčšinou začínali od 2. polovice 20. storočia, napr. v českej onomastike v súvislosti so štúdiou J. Beneša [1951] o vlastných menách v Jiráskovom diele a v slovenskej onomastike v súvislosti so štúdiou F. Buffu [1960] o vlastných menách v dielach M. Kukučina. Literárne vlastné mená P. O. Hviezdoslava skúmal v uvedenom období A. Habovštiak [1982, 1983].

Literárna onomastika je vedecká disciplína, ktorá sa zameriava na zaznamenanie a analyzovanie literárnych men na ploche literárneho diela. Naša koncepcia mapovania literárnych vlastných mien je založená na komplexnom chápaní literárnych men literárneho diela ako onymického systému všetkých literárnych men, ktoré sa nachádzajú na ploche literárneho diela a sú začlenené na vertikálnu a horizontálnu os onymického systému [Odaloš 2012, 2020].

2. Ežo Vlkolinský

Epické dielo bolo napísané v roku 1890. Dejová a myšlienková línia epického diela priamočiaro naznačuje konflikt zemianskeho syna *Eža Vlkolinského* s matkou *Esterou Vlkolinskou*, ktorá bola proti sobášu svojho syna so sedliackym dievčaťom *Žofkou Bockovou*. P. O. Hviezdoslav v tomto diele predstavuje koncept riešenia zemianstva v spojení so sedliactvom.

Literárny onym epického diela *Ežo Vlkolinský* zachytáva rodné meno hlavného predstaviteľa v hypokoristickej podobe *Ežo* a jeho priezvisko *Vlkolinský*.

2.1. Vertikálna os onymického systému

2.1.1. Centrum vertikálnej osi onymického systému

Centrum je vytvárané literárny onymami osôb zemianskych rodín *Vlkolinských* a sedliackej rodiny *Bockovcov*.

Zemianska línia centra vertikálnej osi je tvorená onymami rodiny *Vlkolinských*, rodinami *Beňa Vlkolinského* a *Elídaša Vlkolinského*. Jej predstavitelia sú pomenovaní prostredníctvom dvojčlenného modelu *Beňo Vlkolinský*, v ktorom nefunguje a neuvádza sa sídlo zemianskeho rodu, napr. ako uviedol M. Kukučín *Aduš Domanický z Domaníc*, pravdepodobne na základe skutočnosti, že vo Vlkolíne bolo viacero rodín s uvedeným priezviskom.

Rodinu *Beňa Vlkolinského* vytvárali manžel *Beňo*, jeho žena *Estera* a ich syn *Ežo*.

Najväznejším predstaviteľom rodiny je *Beňo Vlkolinský*, ktorý je predstavený na začiatku epického diela, keď zomrel. Rodné meno uvedeného váženého zemanu, aj iných zemanov, nie je uvedené v úradnej podobe, ale v domácej hypokoristickej podobe *Beňo*. (*Pán Beňo Vlkolinský (z linaje pradedu Jóba, jak to rodostrom vám stvrdí povesený v sypárni, keď odhrniete pláchu pavučín, prach zofúkate), zeman zarytý, kedysi najhorlivejší insurgent na Vlkolíne; v slávnej obci tej držiteľ hrdý prvej kúrie i majetnosti spolných direktor, muž vážny, vzácna hlava rodiny, kmeť, sprevádzaný úctou napospol: dnes ľahol na máry a skončil púť pozemskú*) (s. 227).

Jeho syn *Ezechiel* má rodné meno uvedené vo viacerých podobách *Ezechiel*, *Ezech*, *Ežo*, *Ezko*. V autorskej reči funguje skrátená podoba *Ezech* (...syn *Ezech* skrúšene si dumať v šerom kúte u hodín..., s. 228; *Tu Ezech* šepnul druhom..., s. 232) aj neskrátená podoba *Ezechiel* (*Ezechiel* aspoň drahně sedel už u stola, s. 234; *A len Ezechiel* von mykol, s. 238). V reči postáv funguje úradná podoba mena syna *Ezechiel* v prehovore otca („*Ezechiel*, jak ctil si doposiaľ oboch rodičov...“, s. 229), hypokoristická podoba *Ežo* v prehovore matky aj priateľov („Či náš *Ežo* nie je jedinák?“, s. 229; „*Hej, Ežo!* Driemeš?“, s. 243) a *Ezko* v prehovore otcovho brata Eliáša („*Ezko*, jedz, jedz...“, s. 243) alebo priateľa Gábora Šimúnov („Čo dumáš, *Ezko*, tunák?“, s. 243). Hviezdoslav teda dokumentuje všetky formy mena, ktoré sa používali v komunikácii. Podoba mena hlavnej postavy sa okrem názvu epického diela neobjavuje v podobe *Ežo Vlkolinský*, jedenkrát v podobe *Ezech Vlkolinských*.

Rodinu Beňa Vlkolinského spoluvytvára aj jeho manželka *Estera* (v texte sa nevyskytuje v podobe *Estera Vlkolinská*). Beňova manželka bola označená podobami *Estera*, *Hestera* a *Hesterka*. Podoba *Estera* funguje v autorskej reči (...kým choť ver-ná, *Estera*..., s. 228) aj v prehovore manžela Beňa („*Estera* moja“, velil úzkostne..., s. 228). Variantne funguje v autorskej reči aj v reči postáv podoba *Hestera* (...nie ako čias pani *Hestera*..., s. 247; „*A Hestera* že predat' mieni?“, s. 255). Zdrobnená podoba *Hesterka* funguje v reči postáv, v reči priateľky (...„*A počó, drahá* moja *Hesterka*?“, s. 250).

Rodinu Eliáša Vlkolinského vytvára manžel Eliáš a jeho žena Judka. Deti nemali. Dvojslovná podoba *Eliáš Vlkolinský* sa v texte nevyskytla. Častejšia je podoba rodného mena *Eliáš* v autorskej reči (...brat Beňov starší býval *Eliáš*, s. 239; ...*Eliáš*, hoc zemanom tobôž, navždy krpčiarom toť musel zostať..., s. 240), menej sa vyskytuje podoba *Eljáš* („*Hm – Eljáš* na to – viete s háved'ou nemáte do činenia...“, s. 299). Manželka Eliáša je v texte identifikovaná ako *Judka* (*Hja: on bol, ktorý prehrál pravotu vzdor, že novorodeniatka mu čepček šuchla* *Judka* do vačku, s. 240), v autorskej reči dedinských žien *Eliáška* (*Pôjde z dom' do dom', bo Eliáška*, viem, ich neprijme, o matke ani nehovoriac..., s. 274).

Sedliacku líniu centra vertikálnej osi tvorí rodina *Bockovcov*. Rodinu reprezentuje dcéra *Žofka Bockovie* (došli ... i pred dom, v ktorom podľa rozsudných hláv dedinských čo ruža kvitla vraj najkrajšia panna *Žofka Bockovie*, s. 232). Najčastejšie sa jej rodné meno vyskytuje v zdrobnenom tvare *Žofka*. Jej otec je pomenovaný ako *Jano* (s. 260) a *Bocko* (s. 271). Mama bola propriálne označená ako *Bocková* (*Tu Bocková sa priblížila*, s. 299). Spolu mama s dcérou boli pomenované ako *Bockule* (...a ja *Bockule* som videla u Fišera..., s. 274).

2.1.2. Funkcie literárónym v centre vertikálnej osi

Identifikačno-diferenciačná funkcia sa realizuje v rámci dvojmennej a jednomennej antroponymickej sústavy, trojmenný antroponymický systém sa neuplatňuje. Identifikácia a diferenciacia sa realizuje v spisovnom jazyku, napr. *Ezechiel*, *Beňo Vlkolinský*, príp. aj v nárečí *Žofka Bockovie*, *Bockule* a pod.

Temporálno-lokalizačná funkcia sa naplňa prostredníctvom anticipačnej, sociálnej, vzťahovej, konvenčnej, príp. súvzťažnej funkcie.

Anticipácia v zmysle predznamenanania sa realizuje prostredníctvom názvu epického diela *Ežo Vlkolinský*, v ktorom sa hlavná postava v predstihu predstavuje.

Sociálna a konvenčná funkcia sa najvýraznejšie prejavuje, pretože zemianske rodné mená sú iné ako sedliacke rodné mená, hoci obidve skupiny obyvateľov vedľa seba pokojne žijú a spolupracujú na rôznych úrovniach.

Rodné mená. Rodné meno najstaršieho príslušníka zemianskej rodiny Vlkolinských je meno pradeda *Jóba*. Rodné meno *Jób* je hebrejského pôvodu s významom „kde je otec“, je to postava zo Starého zákona Biblie [*Jób (biblická postava)*]. Zemianske rodné mená majú väčšinou hebrejský pôvod. Najvýznamnejší člen zemianskej Vlkolinských *Beňo* nemá rodné meno uvedené v úradnej podobe. Možno predpokladať, že ide o rodné meno *Benjamín*. Meno *Benjamín* je z hebrejského ben-já-min s významom syn pravej ruky alebo milovaný syn [Majtán, Považaj 1985: 37]. Aj meno vnuka je *Benko*, syna Ezechiala a Žofky (pravdepodobne tiež z Benjamín). Meno jeho ženy *Estera* je z hebrejského Estér, to je z perzského sitareh s významom hviezda [Majtán, Považaj 1985: 48]. Meno ich syna *Ezechiel* je z hebrejského Jedgezquel s významom posilni ho boh (domáce podoby sú *Ezech*, *Ežo*) [Majtán, Považaj 1985: 49]. Rodné meno brata Beňa *Eliáš* je z hebrejského Ulíjáhu s významom môj boh je Jehova [Majtán, Považaj 1985: 47]. Rodné meno ženy brata *Judita* je z hebrejského Jehú-dith s významom žena z Judey, Židovka [Majtán, Považaj 1985: 61]. Beňova a Eliášova sestra *Zuzana* (rodená Vlkolinská) mala muža *Daniela*. Rodné meno *Zuzana* je hebrejského pôvodu zo šósannád s významom ľalia alebo lotos (vodná ľalia) [Majtán, Považaj 1985: 101]. Rodné meno *Daniel* je z hebrejského Dániel s významom boh rozsúdil, boj je sudca [Majtán, Považaj 1985: 43].

Sedliacke rodné mená v centre vertikálnej osi reprezentujú rodným menom pomenovaní príslušníci rodiny Bockovcov. Rodné meno *Žofia* je z gréckeho Žofia s významom múdrosť [Majtán, Považaj 1985: 103]. Rodné meno *Ján* (v texte pomenovaný len ako *Jano*) je z hebrejského Jochanán s významom boh je milostivý [Majtán, Považaj 1985: 59].

Priezviská. Zemianske priezvisko *Vlkolinský* má lokálne zafixované miesto bydliska a má zdôrazniť prepojenie priezviska a rodu rodiny s názvom obce Vlkolín. Sedliacke priezvisko *Bocko* nemá uvedené kvality stotožnenia s názvom obce.

Vzťahová funkcia literáróným sa realizuje najmä pri vyjadrení kladného vzťahu, napr. *Hesterka* (s. 256), *Judka* (s. 259), často je to spojené aj s vekovou funkciou, napr. *Žofka* (s. 323), *Ezko* (s. 243), *Benko* (s. 243) a pod.

Súvzťažná funkcia literáróným sa realizuje medzi menom *Eliáš/Elijáš* a synovcom *Ezechielom/Ezechom*, ktorých mená za začínajú rovnakými grafémami a vyjadrujú týmto spôsobom spriaznenosť uvedených postáv. Rovnakými grafémami sa začínajú aj mená mamy *Estery* a syna *Ezechiela/Ezecha*. Súlad medzi postavami je na začiatku a na konci prózy, no na väčšej plochy prózy sa realizuje medzi nimi nesúlad.

2.1.3. Periféria vertikálnej osi

P. O. Hviezdoslav dominantne použil jednomenný antroponymický systém. V centre vertikálnej osi použil dvojmenný model pri menách *Beňo Vlkolinský*, *Žofka Bockovie* a *Ezech Vlkolinských*.

V periférii vertikálnej osi použil dvojmenný systém pri menách *Gábor Šimúnov* (s. 253), *Tera Jonkovie* (s. 254), *Tomášovie Ilona* (s. 255), *Uľa Šľachtovie* (s. 275), *Ondráš Blažkovie* (s. 276), *Gábor Šimovie* (s. 346). Model rodného mena a priezviska v genitíve *Ezech Vlkolinských* a *Gábor Šimúnov* pravdepodobne utvoril autor zo živého mena *Gábor od Šimúnov* a *Ezech od Vlkolinských*, ktoré fixuje rodné meno a priezvisko, elidovaním predložky od. Vzhľadom na veľký počet postáv je použitie dvojmenného systému okrajové.

Dôležitou časťou epického diela je svadba Eža so Žofkou.

Zemianskych hostí strýka Eliáša možno dobre identifikovať počas stretnutia v Eliášovom dome pred odchodom do domu Bockovcov: *Efraim* (s. 291), *Efraimova* (s. 292), *Efraimka* (s. 294), *Peter* (bratianok, s. 292 – 293), *Petro* (s. 292), *Petrova* (s. 330), *Nátan* (s. 291), *Nátanova* (s. 357), *Jakub* (s. 291), *Jakubko* (s. 313, 341), *Gábor* (s. 292), *Gábor od Šimonov* (prvý družba, s. 296).

Sedliackych hostí tvorili *Blažko* (oddávач, s. 296), *Ondro* (s. 305), *Ondrisko* (psisko, s. 321), *Blažkova* (s. 329), *Blažkovie ... Marka* (s. 298), *Mariencia* (s. 299), (staršia) *Blažkova* (s. 311), *Pavko* (s. 298, 316), *Uľka* (s. 298), *Ulička* (s. 316), *Jonáš* (s. 298), *Jurák* (kmotor Bockovcov, s. 299), *Juráčka* (s. 311), *Fedor* (s. 313), *Ferdo* (s. 314), *Ferduš* (s. 313), *Ferdík* (s. 337), *Fružka-družka* (s. 316), *Brtoš* (s. 329), *Mišo* (s. 326), *Halaj* (s. 354), *Jono* (s. 340).

Identifikačno-diferenciačnú funkciu plnili rodné meno a priezvisko v spisovnej slovenčine (*Efraim*, *Nátan*, *Blažko*, *Jurák*) aj v nárečí (*Uľa Šľachtovie*, *Tera Jonkovie*). Model pomenovania manželiek je častejší prostredníctvom typu *Efraimova* (zrejme vznikol elidovaním substantíva v spojení *Efraimova žena*), aj *Petrova*, *Nátanova* a *Blažkova*, ako typu *Efraimka*.

Temporálno-lokalizačná funkcia sa realizovala ako sociálna, konvenčná, vzťahová a súvzťažná funkcia literárónym.

Sociálna a konvenčná funkcia literárónym v rámci zemianskej časti svadobníkov sa realizuje prostredníctvom rodných mien hlavne hebrejského pôvodu, napr. *Efraim* je starozákonná biblická postava, syn patriarchu Jozefa [Efrajim], *Nátan* z hebrejského Náthán s významom ten, to dal; boh dal [Majtán, Považaj 1985: 76], *Jakub* z hebrejského Jakagóbh s významom držiaci sa za päť, druhorodený [Majtán, Považaj 1985: 58], *Gabriel* (v texte v podobe *Gábor*) z hebrejského gabriél s významom muž boží alebo silný boh. Z gréčtiny je meno *Peter* z petros s významom skala, pevný ako skala [Majtán, Považaj 1985: 80]. V rámci sedliackej časti svadobníkov sa sociálna a konvenčná funkcia literárónym uplatňovala použitím rodných mien z viacerých jazykov, napr. z gréčtiny to boli rodné mená *Ondrej* (v texte v podobe *Ondro*, *Ondrisko*) [Majtán, Považaj 1985: 78], *Eufrozína* (v texte *Fružka*) z gréckeho Euphrosyné s významom veselá, dobrá, priateľská [Majtán, Považaj 1985: 48], z latinčiny sa

používali rodné mená *Pavol/Pavel* (v texte *Pavko*) z latinského paulus s významom malý, prenesene skromný [Majtán, Považaj 1985: 80] a *Uršul'a* (v texte *Ul'ka, Ulička*) z latinského ursa s významom medvedica [Majtán, Považaj 1985: 94], z hebrejčiny sa využívali rodné mená *Michal* z hebrejského Michaél s významom ako boh, bohu podobný [Majtán, Považaj 1985: 73] a *Jonáš* z hebrejského Jónáh s významom holub [Majtán, Považaj 1985: 60], príp. z ruštiny *Fedor*, čo je slovenská podoba ruského Fjodor [Majtán, Považaj 1985: 50] alebo *Mária* z egyptského mena Mirjam, mryjam znamená milovaná bohom Jehovom [Majtán, Považaj 1985: 71] či *Ferdinand* zo staronemeckého fridu + nand s významom smelý ochranca [Majtán, Považaj 1985: 50].

Vzťahová funkcia literárónym sa vyjadruje prostredníctvom literárónym, ktoré vyjadrujú kladné city, napr. *Pavko, Ul'ka, Marka, Marienča, Zuza, Ulička, Ferdík*. Negatívne city vyjadruje rodné meno *Ondrisko*.

Súvzťažná funkcia sa realizuje prostredníctvom priezviska *Blažko* a *Bocko*. Obidve priezviská sa začínajú na rovnakú grafému B a Blažko si vybral Bocka na svadbe do dôležitej funkcie oddávača.

2.2. Horizontálna os onymického systému

Centrum horizontálnej osi tvorí literárne toponym *Vlkolín*. Istým spôsobom koreluje s rodiskom autora *Vyšným Kubínom* prostredníctvom rovnakého začiatočného písmena *V* a rovnakého sufixu *-ín*, no ide o odlišný názov. Literárónym plní identifikačno-diferenciačnú funkciu prostredníctvom národno-reprezentačnej funkcie v slovenčine. Nejde o charakterizáciu, hoci istý náznak veľkej súdržnosti medzi zemanmi je podobne ako medzi vlkami vo vlčej svorke, keď použil Eliáš spojenie krvní zemani (s. 290).

Do centra horizontálnej osi patria aj názvy z chotára *Vlkolína*, napr. *Brdo, Dúbrava, Kubľovo, Ploština, Korodovskô*. Sú to názvy pozemkov, najmä názvy polí či pasienkov. Chotárne názvy plnia identifikačno-diferenciačnú funkciu prostredníctvom národno-reprezentačnej funkcie v spisovnej slovenčine, napr. *Kubľovo*, alebo v nárečí, napr. *Korodovskô*.

Perifériu horizontálnej osi tvoria hlavne literárne toponymá (ojkonymá, oronymá, hydronymá zhodujúce sa s reálnym objektom), napr. *Krupina, Staré Hory, Tokaj, Hladovka, Komárno, Krakov, Tatry, Branisko, Dunaj*. Predstavené literárne toponymá plnia identifikačno-diferenciačnú funkciu prostredníctvom národno-reprezentačnej funkcie v spisovnej slovenčine.

3. Gábor Vlkolinský

Epické dielo bolo napísané autorom v roku 1899, datoval jeho dopísanie dátumom 15. 5. 1899. Dejová a myšlienková línia epického diela Gábor Vlkolinský predstavuje úpadok zemiarskej rodiny Vlkolinských, ktorí podľahli alkoholu (mama aj otec), a život syna Gábora, ktorý sa chcel oženiť, no predstavené problémy rodiny mu narušili viaceré jeho vzťahy. Nakoniec mu priateľ Ezech Vlkolinský poradil, aby išiel na prístupky (priženil sa do domácnosti rodičov manželky) do sedliackej rodiny

Blažkovcov. Epické dielo však predstavuje aj ďalšie situácie dedinského života, vrátane národných pohybov ako Memorandum slovenského národa z roku 1861 v Martine.

Literárnyomum epického diela *Gábor Vlkolinský* má metonymický charakter, pretože obsahuje rodné meno hlavného predstaviteľa Gábora a jeho priezvisko Vlkolinský.

3.1. Vertikálna os onymického systému

3.1.1. Centrum vertikálnej osi onymického systému

Tvorí onymá osôb zemianskej rodiny *Vlkolinských*. Rodinu *Vlkolinských* tvorili otec *Šimún*, mama *Tereza*, hlavný predstaviteľ *Gábor*; jeho mladší brat *Pavol* a tri dcéry: dve už vydaté propriálne nepomenované a *Zuzana* sa vydala počas plynutia deja epického diela.

Rodina je pomenovaná po otcovi ako *Šimovci* (*Šimovci tobôž na hornom konci svoj dvorec mali, za potokom priam, pod vrškom zvaným Zámkom mačacím*, s. 374). Uvedený typ pomenovania rodiny na dedine po otcovi bol v tomto období častý, pretože priezvisko, v našom prípade *Vlkolinský*, malo viacero rodín, ktoré bolo potrebné od seba odlíšiť, preto bola napr. rodina *Beňa Vlkolinského* pomenovaná ako *Beňovci*, rodina *Ezechiela Vlkolinského*, syna Beňa, pomenovaná ako *Ežovci* a rodina *Šimúna Vlkolinského* ako *Šimovci*. Funguje aj tvar *do Šima*, ktorý pomenúva dom *Šimovcov* (*Šimúna Vlkolinského*) (*U Šimov akže? Ej, zle-nedobre jak pred výstavkom býva. Úpadok*, s. 351).

Úpadok zemianskej rodiny *Šimúna Vlkolinského* sa prejavuje alkoholizmom manželky, ktorá sa identifikuje prostredníctvom rodného mena *Tereza* len v úradnej podobe (...*vlastná jeho družka Tereza*, s. 379; „*Jaj, ty korhelica! Povaľač, ty môjho hniezda skaza sodomská!*“ *I natoľko sa nasrdil ... že vposled lapil, ubil Terezu*, s. 386). Manžel sa identifikuje v autorskej reči úradnou podobou mena *Šimún* (*A Šimún, v zuboch fajku kúriacu*, s. 382) a v reči postáv (manželky) zdrobnenými podobami *Šimko* a *Šimúško* („*Na, Šimko, napi sa*“, s. 382; „*Ved' milerada, ale kdeže vziať Šimúško?*“, s. 441). Úpadok v rodine dokončuje *Šimún*, ktorý zo zúfalstva tiež začína piť.

Hlavná postava epického diela *Gábor (Vlkolinský)* si nevie nájsť životnú partnerku, aj pre alkoholizmus svojej matky, aj pre akúsi neúspešnosť vo vzťahu k dedinským dievčatám. Rodné meno hlavného hrdinu sa vyskytuje väčšinou v úradnej podobe *Gábor* (*včul Gábor, syn, už ňou sa pýševa*, s. 379; *Daj Gáborovi*, s. 382), jedenkrát v reči postáv v podobe *Gabo* („*Stará láska, uverím ... najpružnejšia, ale Gabo, pamätaj...*“, s. 419). Okrem Gábora je v rodine aj mladší brat *Pavol*, ktorého meno sa vyskytuje len v úradnej podobe (*Syn mladší Pavol posiel k remeslu. Je krajčír mužský*, s. 378), v reči postáv (matky) aj ako *Pavko* („*Tot', Pavko poslal ... avšak...*“, s. 380). Najmladšia dcéra bola pomenovaná v reči matky ako *Zuzanka* („*Zuzanka ostaň, ozvala sa mat'...*“, s. 382).

3.1.2. Funkcie literáróným v centre vertikálnej osi

Identifikačno-diferenciačná funkciu prostredníctvom národno-reprezentačnej funkcie v slovenčine sa realizuje na základe jednomennej antroponymickej sústavy (*Šimún, Tereza, Gábor, Pavol, Zuzanka*). Pri mene *Gábor* možno uvažovať, že ide o domácu podobu z *Gabriel*, aj o mene v maďarčine [Majtán, Považaj 1985: 52].

Temporálno-lokalizačná funkcia sa realizuje prostredníctvom anticipačnej, sociálnej a vzťahovej funkcie.

Anticipačná funkcia v zmysle predznamenanania sa uplatňuje prostredníctvom názvu epického diela *Gábor Vlkolinský*, v ktorom sa signalizuje hlavná postava diela.

Sociálna funkcia pri zvýrazňovaní zemanstva sa realizuje rodnými menami z hebrejčiny, napr. *Šimon* (v texte *Šimún*) z hebrejského Šimhón s významom počúvajúci, načúvajúci [Majtán, Považaj 1985: 91], *Gabriel* (v texte *Gábor*) z hebrejského gabriel s významom muž boží alebo silný ako boh [Majtán, Považaj 1985: 52] a *Zuzana* je hebrejského pôvodu zo šósannád s významom ľalia alebo lotos (vodná ľalia) [Majtán, Považaj 1985: 101]. Rodné meno matky a mladšieho syna akoby naznačovalo istý odklon od noriem zemanstva. Matka pila alkoholické nápoje. Zo syna Pavla sa stal krajčír a ako zeman rezignoval na roľnícky spôsob života, ktorý bol zameraný na obrábanie polí a chov domácich zvierat. Rodné meno *Terézia* je z gréckeho Theresia s významom pochádzajúca z ostrova Thery (alebo z Therasie) alebo z gréckeho téresis s významom záštita, ochrana [Majtán, Považaj 1985: 92]. Rodné meno *Pavol* je z latinčiny z Paulus s významom malý, prenesene skromný.

Vzťahová funkcia literáróným sa realizuje najmä na vyjadrenie kladného vzťahu, napr. *Šimko, Šimúanko, Gabo, Pavko, Zuzanka* a pod.

3.1.3. Periféria vertikálnej osi

Periféria nie je tak výrazne odlišená na zemiansku a sedliacku časť obyvateľstva Vlkolína ako v epickom diele Ežo Vlkolinský, v ktorom sa odohrala svadba mladého zemana s mladou sedliackou devou.

Mapovať perifériu vertikálnej osi budeme prostredníctvom vzťahov hlavného predstaviteľa Gáboru k rôznym skupinám obyvateľov Vlkolína, príp. k ďalším slovenským osobnostiam: k dievčatám, k priateľom (mládencom), k predstaviteľom vyšších spoločenských vrstiev, k ostatným obyvateľom Vlkolína a slovenským osobnostiam.

Onýmá v mikropoli *Gábor* a vlkolínske dievčatá. Na začiatku epického diela *Gábor* prejavil záujem o *Marku Tomášovie*. Meno sa vyskytuje v podobe *Marka, dievčina to Tomášovie* (s. 357), *Tomášovie Marka* (s. 366), *Marienka* (s. 429) a *Mariška* (s. 517). *Marka* mala rada *Eža*, ktorý sa však oženil. S *Gáborom* sa nevedela zbližiť a nenašla si k nemu cestu. *Marka* v závere epického diela ochorela a zomrela. *Gábor* za ňou žiaval. *Gábor* sa následne zamiloval do *Ulky Gažkovie*. Ona opätovala jeho city. Svadba sa však neuskutočnila pre alkoholizmus jeho matky. Dievčatino mena sa vyskytlo len v podobe *Ulka Gažkovie* (s. 456) a *Ulka* (s. 388). Na priadkach si *Gábor* prisadol k *Zuzke Klockovie*. Meno sa vyskytuje v podobe *Zuzka Klockovie* (s. 456) a *Zuzka* (s. 456). V závere sa *Gábor* rozhodol na základe rady *Eža* priženiť do

Blažkov. Možná nevesta nie je v tejto časti propriálne pomenovaná, na inom mieste sa označila ako *Marka od Blažkov*.

Onymá v mikropoli *Gábor* a priatelia/nepriatelia. Najlepším priateľom *Gábora* bol *Ezech* (s. 357) (*Vlkolinský*). Jeho rodné meno sa vyskytuje aj v podobe *Ežko* (s. 410), *Ezechiel* (s. 509) a *Ezko* (s. 540). S ostatnými vlkolinskými mládencami nie je zobrazený v dialógu, skôr v rámci kolektívnych komunikačných situácií na jarmoku, na Turíce, na priadkach a pod. S jediným vlkolinským mládencom sa dostal nepriamo do určitej kontroverzie, keď mama *Ulky Gažkovie* po zistení alkoholizmu *Gáborovej* mamy dala vyhlásiť ohlášky *Ulky* s mládencom menom *Matko Košalkin*.

Onymá v mikropoli *Gábor* a predstavitelia vyšších spoločenských vrstiev. *Gábor* konfrontačne komunikoval s mladým pánom *Aladárom Farkašom*, ktorý mu bol so-
kom pri jeho záujme o *Zuzku Klockovie* (*Akiste Farkaš mladý*, s. 453; *Bol v skutku Aladár*, v *šat lovecký odený strojne*, s. 453; *Som Vlkolinský tak, ja Farkaš vy*, s. 478). Iný mladý pán bol *Eduš Reviský*, ktorý sa zaujímal o iné dievčatá, nebol s *Gáborom* v komunikačnom kontakte (*A čosi-kamsi Eduš Reviský prikvitol, mladý panák...*, s. 491).

Obdivný vzťah mal *Gábor* k starším pánom ako predstaviteľom vyšších spoločenských vrstiev, ktorí boli váženými občanmi a vykonávali rôzne funkcie, napr. *Móric Farkaš* bol županom (*Starý pán, pán Móric Farkaš sa stal županom*, s. 503). *Gábor* na koni s ostatnými mládencami išli nového župana privítať popevkom (*Keby nie Tamáši a nie Farkaš Móric, veru by zemani nemali nohavíc*, s. 504). Počas snemovej voľby boli prítomní aj páni *Tamáši* a *Orlóci* (*Pán Tamáši...*, s. 506; *Ale Orlóci (tiež slúžnodvorský)...*, s. 507).

Onymá v mikropoli *Gábor* a dedinčania, resp. ostatní mimovlkolínski Slováci. *Gábor* ako mladý človek komunikoval s rôznymi obyvateľmi Vlkolína, z ktorých sa väčšina identifikovala už v diele Ežo Vlkolinský (2.1.–2.2.). V diele *Gábor Vlkolinský* sa používali aj antroponymá ďalších Vlkolínčanov, napr. *Šalamúнка* (s. 384), *Gažkuľa* (s. 391), *Pi'to* (s. 417), *Šándorka* (s. 422), (pani) *Tilda* (s. 438), *Erža* (s. 438), *Mačuha* (s. 447), (vdova) *Črchľanka* (s. 450), *Klockuľa* (s. 451), (stará) *Habánka* (s. 456), *Zoša* (s. 457), *Evka Petrovie* (s. 461), *Boldko* (s. 489), použité sú aj prezývky obyvateľov určitých dedín bez ich identifikovania, napr. *Revcí*, *Vilci*, *Medvedi* (s. 508), *Jozefka* (s. 521) a pod.

Okrem *Vlkolínčanov* boli v časti o národných pohyboch pomenovaní aj predstavitelia slovenského národa, napr. *Ludovít* (*Škoda preškoda nášho Ludovíta!*, s. 498), *Štúr* (s. 499), *Košuth* (s. 500), *Petrovič* (s. 500), *Kollár* (s. 500), *Šafárik* (s. 500), *Hurban* (s. 531), *Daxner* (s. 536).

Identifikačno-diferenciačnú funkciu na základe národno-reprezentačnej funkcie naplňali literárionymá v spisovnej slovenčine (*Šalamúнка*, *Boldko*), v nárečí (*Tomášovie*, *Gažkovie*, *Klockovie*, *Košalkin*, *Gažkuľa*) a v maďarčine (*Aladár Farkaš*, *Móric Farkaš*, *Tamáši*, *Orlóci*).

Temporálno-lokalizačná funkcia sa realizovali na základe sociálnej funkcie, keď sa slovenské dievčatá identifikovali v nárečovom tvare (*Evka Petrovie*). Vzťahová funkcia vyjadrovala kladný vzťah postavy k postave hlavne na základe zdobených prípon, napr. *Marka*, *Ulka*, *Zuzka*, *Jozefka*.

3.2. Horizontálna os onymického systému

Centrum horizontálnej osi vytvorili toponymá Vlkolína a jeho chotára s príslušnou kultúrou, ktorá je reprezentovaná chrématonymami: názvami sviatkov a názvami pesničiek.

Centrum horizontálnej osi vytváralo literárne ojkonymum *Vlkolín* (s. 407), kde bývala rodina Gábora Vlkolinského. *Malý Vlkolín* (s. 369) či *Malo-Vlkolín* (s. 374, 416, 303) je spájaný s predstaviteľmi vyšších spoločenských vrstiev.

Chotár Vlkolína spájajú chotárne názvy a dopĺňajú centrum horizontálnej osi, napr. *Kráčiny* (do *Kráčín*, s. 396), *Parkany* (poza *Parkany*, s. 398), *Hôrka* (pekne *Hôrkou*, s. 398), *Lúčky* (na *Lúčkach*, s. 383), *Mikolín* (na *Mikolína*, s. 425), *Lúka Jančovie* (s. 431), *Paratovie* (s. 431), *Líštia skala* (s. 433, 434), *Laziny* (s. 431), *Bralisko* (s. 425), *Studne* (od *Studien*, s. 425), *Minčol* (s. 425), *Jančovie Laziny* (s. 430), *Mošovskô* (s. 521).

Okrem chotárnych názvov text obsahuje aj oronymum *Zámok mačací* (s. 374).

Okrem centrálného ojkonyma, chotárnych názvov a oronyma sú v centre horizontálnej osi aj názvy cirkevných sviatkov ako *Turíce* (s. 357), *Trojica* (s. 402), *Všechsvätých* (s. 487) a názvy ľudových pesničiek, ktoré spievali Vlkolínčania, napr. *Nitra, milá Nitra* (s. 522) alebo *Hej, pod Kriváňom, tam je krásny svet* (s. 522).

V centre vertikálnej osi plnili literáronymá identifikačno-diferenciačnú funkciu na základe národno-reprezentačnej funkcie v slovenčine, napr. *Vlkolín*, *Hôrka*, *Turíce*, príp. v nárečovej slovenčine, napr. *Lúka Jančovie* alebo *Mošovskô*.

Perifériu horizontálnej osi vytvorili toponymá (ojkonymá a hydronymá) mimo Vlkolín, jeho chotár a príslušnú kultúru.

Perifériu vytvorila toponymia: *Váh* (s. 362), *Orava* (s. 362), *Bystrica* (s. 378), *Liptov* (s. 398), *Debrecín* (s. 404), *Turecko* (s. 404), *Rusko* (s. 404), *Pol'ská* (prišli skupovať plátno až z *Pol'skej*, s. 408), *Talianska* (v *Talianskej*, s. 421), *Tatra/Tatry* (s. 444), *Prešporok* (s. 499), *Požuň* (s. 500).

Toponymá na periférii horizontálnej osi plnili identifikačno-diferenciačnú funkciu prostredníctvom národno-reprezentačnej funkcie v spisovnej slovenčine (*Váh*, *Bystrica*, *Liptov*) aj v nárečí (*Pol'ská*, *Talianska*).

Záver

Hviezdoslavova onymia sa profilovala v línii domáca slovenská onymia oproti neslovenskej maďarskej onymii. Centrom príbehu je Vlkolín a dve rodiny zemanov Vlkolinských. Rodina Vlkolinských bola pravdepodobne zakladateľom obce, keď obec obsahuje ich priezvisko v názve. Kolektívne pomenovanie rodín je maskulínne po otcoch rodín Beňovci, Ežovci, Šimovci. Je tu tendencia v zemianskych rodinách jej príslušníkov pomenúvať rodnými menami hebrejského pôvodu. Touto tendenciou sa zemianske rodiny odlišovali od sedliackych rodín. Tiež priezvisko Vlkolinský nemala žiadna sedliacka rodina. Slovenská onymia oboch epických diel je naplnená menami dedičanov, chotárnymi názvami, názvami sviatkov a ľudových pesničiek. Neslo-

venská maďarská onymia súvisela len s antroponymiou, ktorou sa označovali vyššie spoločensky postavené osoby. Uvedeným onymickým spôsobom P. O. Hviezdoslav zachytil slovenskú dedinu konca 19. storočia.

Literatúra

- Beneš J., 1951, *Osobní jména v Jiráskově díle*, „Oběžník přátel českého jazyka“, roč. 4, č. 20, s. 1–2.
- Buffa F., 1960, *K charakteristike vlastných mien v Kukučínových drobných prózach*, [w:] *Jazykovedné štúdie*. 5, red. J. Ružička, K jazyku a dielu Martina Kukučina, Bratislava, s. 29–39.
- Efrajim*, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Efrajim> (28.10.2023).
- Habovštiak A., 1982, *Vlastné mená vo Hviezdoslavovej epike*, „Slovenská literatúra“, č. 29, s. 135–149.
- Habovštiak A., 1983, *Osobné mená vo Hviezdoslavovej epike*, [w:] *VIII. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica – Dedinky 2.–6. júna 1980. Zborník materiálov*, zost. M. Majtán, Bratislava–Banská Bystrica–Prešov, s. 339–344.
- Jób (biblická postava)*, [https://sk.wikipedia.org/wiki/Jób_\(biblická_postava\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Jób_(biblická_postava)) (28. 10. 2023).
- Majtán M., Považaj M., 1985, *Meno pre naše dieťa*, Bratislava.
- Odaloš P., 2012, 2020, *Literáronymá v slovenskej literatúre*, Banská Bystrica.
- Pavol Országh Hviezdoslav III*, 1973, red. D. Šulc, Bratislava.

